

พลวัตและการปรับตัวชุมชนชาวสวนยางภาคใต้

โดย

ผศ.ดร.บัญชา	สมบุรณ์สุข
อาจารย์ปรัดล	พรหมมี
นางสาวรองเรข	หนูสังข์

ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ ของกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้
โครงการ “แผนภูมิพื้นที่ชนภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม คำที่ 29:
ยางพารา(คำระดับ 1)” เมื่อวันที่ 23-24 เมษายน 2546 ณ โรงแรมกรีนเว็ลด์พาเลซ
จังหวัดสงขลา

เอกสารหมายเลข 3

โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้: ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรมค่าที่ 29 ยางพารา (คำระดับ 1)

ยางพารา : พลวัตและการปรับตัวชุมชนชาวสวนยางภาคใต้

ผศ.ดร.บัญชา สมบูรณ์สุข¹
 อาจารย์ปรี๊ดด พรหมมี²
 นางสาวจเรช หนูสังข์³

บทนำ

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับเกษตรกรชาวใต้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นเวลานับร้อยปี ทั้งทางเศรษฐกิจโดยเป็นพืชที่สร้างรายได้เลี้ยงชีวิตและทางสังคมโดยเป็นพืชที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวใต้ จนกล่าวได้ว่ายางพาราเป็นพืชวัฒนธรรม และพืชอสมมติ พืชเอกลักษณ์ ที่สำคัญอย่างหนึ่งของภาคใต้ จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในเบื้องต้นคณะผู้วิจัยได้ค้นพบพลวัตและวิวัฒนาการที่น่าสนใจของการพัฒนายางพาราไทย ตลอดจนสถานการณ์ปัจจุบันของยางพาราทั้งในแง่พื้นที่การปลูกในภาคใต้และระบบการทำสวนยางในปัจจุบัน อันนำไปสู่การสังเคราะห์การปรับตัวของระบบการทำสวนยางในภาคใต้ซึ่งเป็นแหล่งผลิตยางที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย(ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 100 ปีพลวัตการพัฒนายางพาราไทย: ผู้ความเป็นผู้นำการผลิตยางของโลก

ด้านการผลิต	การตลาดและการส่งออก	อุตสาหกรรม
2422: เริ่มปลูกยางพาราครั้งแรกที่ อ.กันตัง จ.ตรัง	2493: พ้อคำสมาคมพ่อค้าชาวไทยที่กรุงเทพฯ	2508: เริ่มต้นอุตสาหกรรมยางดิบ, ผลิตยางแท่ง,ยางแผ่นรมควัน
2443: ปลูกยางโดยใช้เมล็ดปลูก	โดยนายชยัน ใจเส่ง เป็นนายขสมาคมคนแรก	
2454: เริ่มขยายพื้นที่ปลูกครั้งแรกทางภาคตะวันออก	2500: ทำสมุดปกเขียว (The Green Book) วาง	2510: นายพงษ์ โสโน ศึกษา
2469: เริ่มส่งออกและขยายพื้นที่ปลูกยางพารา	หลักเกณฑ์ประเภทพันธุ์ยางพารา ที่เรียกว่า	คุณสมบัติไม้ยางพาราพบวิธี
2477: ตั้งแผนกยาง กองขายการบริการ กรมเกษตร	มาตรฐานสากลเกี่ยวกับคุณภาพและ	การอบและขนน้ำยาง
2482: ยกฐานะแผนกยางเป็นกองการยาง สังกัดกรมป่าไม้	หีบหรือยางธรรมชาติ	ที่เรียกว่า"ไม้สักขาว"
2484: พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศ ประมาณ 3 ล้านไร่	2523: ราคาขยงผันผวน เป็นผลให้มีการจัดตั้ง	2511: นำไม้ยางพารามาทำสิ่งเพื่อ
2487: สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้การผลิตยางชะลอตัว เป็นผลให้	องค์การการค้าระหว่างประเทศ (Inro)	บรรจุยางแท่ง
ยกเลิกความตกลงควบคุมยางระหว่างประเทศ	ที่กรุงเทพฯ ลัมเปอร์ มาเลเซีย	2512: บริษัทเด็กบีห้าง จัดตั้งโรงงาน
2495: พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศประมาณ 4 ล้านไร่	2524: ประเทศไทยเป็นสมาชิก Inro และจัดตั้ง	ยางแท่ง
2498: เสนอร่าง พ.ร.บ.ปลูกแทนยางเก่าด้วยยางพันธุ์ดี	มูลนิธิที่กินขนเพื่อแทรกแซงราคา	2520: ได้จัดตั้งกลุ่มอุตสาหกรรม
2504: จัดตั้งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สทย.):	ยางพาราและการสร้างสต็อกยาง	ผลิตภัณฑ์ยาง สังกัดสภา
ตั้งองค์การสวนยางเป็นนิติบุคคล	2533: จัดตั้งสมาคมชาวสวนยางแห่งประเทศไทย	อุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
2508: ตั้งศูนย์วิจัยการยางขนาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	ไทยมีนายสุทัย สอนหลักทรัพย์เป็น	2530: โรคเฮดส์แพร่ระบาดส่งผลให้
2509: ศูนย์วิจัยยาง หาดใหญ่ เริ่มสำรวจพื้นที่เพื่อวางแผน	นายกสมาพันธ์คนแรก	มีการผลิตและการบริโภค
พัฒนาอุตสาหกรรมยางพบว่าพื้นที่ปลูกยาง 7.8 ล้านไร่	2534: จัดตั้งตลาดกลางยางพาราของสถาบัน	น้ำยางเพื่อนำไปผลิตถุงมือยาง
2521: เริ่มปลูกยางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	วิจัยยางและตลาดประมูลยางของสำนักงาน	และถุงยางอนามัยมากขึ้น
: ขยายพื้นที่ปลูกยางตามโครงการปลูกแทนของสทย.	กองทุน	2532: รัฐบาลออก พรบ. ปิดป่าไม้
จาก ปีละ 135,000 ไร่เป็น ปีละ 312,500 ไร่	2539: ตั้งชุมนุมสหกรณ์ชาวสวนยางแห่งประเทศไทย	สัมปทานทั่วประเทศทำให้
2539: พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศ 11.9 ล้านไร่ และสถาบัน วิจัยยาง	2542: ไทยลาออกจาก Inro	ขาดแคลนไม้ จึงมีการปรับปรุง
จัดทำแผนที่ พื้นที่เหมาะสมการปลูกยาง	2545: จัดตั้งบริษัทร่วมทุนยางระหว่างประเทศ	ไม้ยางพารามากขึ้น
2542: กำหนดแผนยุทธศาสตร์พัฒนายางพาราครบวงจร	(ITRCo) และแนวคิดกรมองค์การยางเป็น	2536: ไทยกลายเป็นผู้ส่งออกน้ำยาง
(2542-2546) ลดพื้นที่ปลูกยางและปลูกพืชเศรษฐกิจ	องค์การยางแห่งชาติ	อันดับหนึ่งของโลก
แทนและการจัดทำ Zoning การปลูกยางพารา		2539: จัดตั้งสมาคมธุรกิจไม้ยางพารา
		ไทย

ที่มา: สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร. 2545

วิวัฒนาการการพัฒนายางพาราไทยตามช่วงการพัฒนาประเทศ

จากพลวัตการพัฒนาดังกล่าว สามารถจำแนกวิวัฒนาการการพัฒนายางพาราไทยตามช่วงการพัฒนาประเทศโดย Somboonsuke, B., H. Demaine. และ Shivakoti, P (2002) ออกเป็น 5 ช่วงเวลาด้วยกันคือ (1) ช่วงเริ่มต้นการปลูกยางพารา พ.ศ. 2442 จนถึง พ.ศ.2502 : ระบบการผลิตยางพาราดั้งเดิม (Conventional Rubber Production) (2) ช่วงปฏิวัติเขียว พ.ศ.2503-2512 : การเริ่มต้นระบบการผลิตยางพาราสมัยใหม่ (3) การผลิตยางพาราสมัยใหม่ (Modernized Rubber Production) พ.ศ.2513-2522 (4) ช่วงการผลิตทางเลือก พ.ศ. 2523-2532 : ระบบการผลิตยางพาราทางเลือกและ (5) ช่วงอุตสาหกรรมยาง พ.ศ. 2533-ปัจจุบัน : ระบบการผลิตยางพาราเพื่ออุตสาหกรรม (Rubber Industrial System) (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 วิวัฒนาการการพัฒนายางพาราไทยตามช่วงการพัฒนาประเทศ

ระบบการผลิตยางพารา ดั้งเดิม ช่วงเริ่มต้น-พ.ศ. 2502	เริ่มต้นระบบการผลิต ยางพาราสมัยใหม่ (พ.ศ.2503-2512)	ระบบการผลิตยางพาราสมัยใหม่ (พ.ศ.2513-2522)	ระบบการผลิตยางพาราทาง เลือก (พ.ศ.2523-2532)	การผลิตยางพาราเพื่อ อุตสาหกรรม (พ.ศ.2533-ปัจจุบัน)
<ul style="list-style-type: none"> - พันธุ์ดั้งเดิมให้ผลผลิตต่ำ เช่น Tjir และ PB86 - ประสบการณ์ได้รับจากบรรพบุรุษ - ให้เทคโนโลยีดั้งเดิมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น - รูปแบบยางแผ่นมากกว่า 90% - ตลาดมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้า - เป้าประสงค์ของฟาร์มส่วนใหญ่เพื่อใช้ชีวิต 	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มใช้พันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูงเช่น RRIM623, PB5/51 RRIM600 เป็นต้น - ตั้งองค์กรยาง สกช. และสถาบันวิจัยยาง ทำให้เริ่มนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามา - รูปแบบผลผลิต: ยางแผ่นมากกว่า 90% - เกษตรกรเริ่มขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น - ยังคงอยู่ในลักษณะต่างคนต่างขายและ การรวมกลุ่มมีน้อย 	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้ยางพันธุ์ให้ผลผลิตสูง เช่น RRIM 600 และ GT 1 มากขึ้น - หน่วยงานสนับสนุนปัจจัยการผลิตมากขึ้น - มีการขยายพื้นที่การปลูกมากขึ้น - เกษตรกรมีอำนาจต่อรองมากขึ้น เนื่องจากมีการรวมกลุ่ม - รูปแบบผลผลิต: ยางแผ่นดิบมากกว่า 80% แต่เริ่มทำน้ำยางสดมากขึ้น - เริ่มใช้เครื่องมือทุ่นแรง - เริ่มคิดทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับเปลี่ยนพันธุ์ยางที่ให้ผลผลิตสูง - เกษตรกรรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น - มีระบบทางเลือกและกิจกรรมเสริมให้เกษตรกรมากขึ้น - การรวมกลุ่มมีมากขึ้น ทำให้มีอำนาจต่อรอง - รูปแบบผลผลิต: มียางแผ่นและน้ำยางสด - การขายในรูปแบบกลุ่มมากขึ้น - รัฐโดย สกช. ให้การสงเคราะห์อย่างเต็มที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐมุ่งเน้นระบบอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการให้ภายในประเทศ - พันธุ์ยางให้ผลผลิตสูงจาก สถาบันวิจัยยางสู่เกษตรกรแต่เกษตรกรยังเชื่อในพันธุ์ RRIM600 - นโยบายมุ่งสู่อุตสาหกรรมมากขึ้น - เกษตรกรเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากยางแผ่นเป็นน้ำยางสด - การรวมกลุ่มเข้มแข็งขึ้น (กลุ่มน้ำยางสด) - ราคาขยายนับวันมาก จึงมีนโยบายช่วยเหลือเกษตรกรมากในช่วงนี้ - บริษัทร่วมทุนขยาย - การรวมองค์กรยางแห่งชาติ

ที่มา : Somboonsuke, B., Harvey, D. and Shivakoti, P. (2000)

สถานการณ์การผลิตและการส่งออกยางพาราไทยในปัจจุบัน

ปัจจุบันประเทศไทยเป็นผู้ผลิตยางธรรมชาติเป็นอันดับหนึ่งของโลก มีศักยภาพการผลิตประมาณปีละ 2.0 ล้านตัน หรือประมาณร้อยละ 32 ของการผลิตของโลก โดยมีอัตราการเพิ่มผลผลิตร้อยละ 7 - 10 ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2544 มีเนื้อที่ ปลูกยางประมาณ 12.8 ล้านไร่ ใน 36 จังหวัดทั่วประเทศ และเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรชาวสวนยางกว่า 6 ล้านคน หรือ 1,088,000 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ร้อยละ 93.01 หรือ 1,012,000 ครัวเรือน เป็นสวนยางขนาดเล็กที่มีเนื้อที่สวนยางขนาดเล็ก (8 - 50 ไร่) ในขณะที่ร้อยละ 6.71 หรือ 73,000 ครัวเรือน เป็นสวนยางขนาดกลาง (51-250 ไร่) และร้อยละ 0.28 หรือ 3,000 ครัวเรือน เป็นสวนยางขนาดใหญ่ (มากกว่า 250 ไร่) (สถาบันวิจัยยาง, 2545) มีผู้ประกอบการธุรกิจยางจำนวน 3,640 ราย ซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งออก ผู้ค้ายาง โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปยาง โรงงานอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางและโรงงานอุตสาหกรรมไม้ยาง

ภาคใต้เป็นแหล่งผลิตใหญ่ในการปลูกยางพาราของประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2544 มีเนื้อที่ปลูกยางทั้งสิ้น 12.1 ล้านไร่หรือร้อยละ 90 ของเนื้อที่ปลูกยางทั่วประเทศกระจายอยู่ใน 14 จังหวัด โดยส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มจังหวัดทางทิศตะวันออก (ฝั่งอ่าวไทย) ประมาณร้อยละ 70.7 ที่เหลือเป็นพื้นที่ปลูกในกลุ่มจังหวัดทางทิศตะวันตก (ฝั่งทะเลอันดามัน) โดยจังหวัดที่มีการปลูกยางพาราเกิน 1 ล้านไร่ ได้แก่จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(2.19 ล้านไร่) สบขลา (1.66 ล้านไร่) นครศรีธรรมราช (1.29 ล้านไร่) ตรัง (1.33 ล้านไร่) และยะลา (1.02 ล้านไร่) มีครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางจำนวน 870,400 ครัวเรือน หรือ 4.8 ล้านคน ในจำนวนนี้มีร้อยละ 83 เป็นสวนยางขนาดเล็ก (สระพร ศรีรัตน์, 2546) (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงแหล่งเพาะปลูกยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย

จังหวัด	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิต		ราคาที่ยขายได้ที่สวนเฉลี่ย (บาทกิโลกรัม)
		ผลผลิตเฉลี่ย(กก/ไร่)	ผลผลิตรวม(ตัน)	
ชุมพร	438,812	244.0	97,580.89	21.56
ระนอง	142,211	198.0	20,430.23	16.16
สุราษฎร์ธานี	2,194,809	265.3	413,754.82	22.64
นครศรีธรรมราช	1,299,442	248.9	269,424.44	22.09
กระบี่	878,243	262.5	189,755.97	21.16
พังงา	749,003	234.1	128,549.28	22.36
ภูเก็ต	116,260	237.3	25,278.23	21.50
ตรัง	1,335,516	268.3	314,675.92	21.35
พัทลุง	665,417	270.5	143,194.32	21.27
สงขลา	1,662,624	230.0	299,882.52	22.08
สตูล	370,058	235.7	66,326.23	19.68
ยะลา	1,020,835	192.0	49,915.42	20.19
ปัตตานี	330,629	230.4	69,166.08	20.07
นราธิวาส	904,321	247.0	162,478.54	20.37
รวม	12,108,180	240	2,250,413	21

ที่มา: สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5, 2544

ปัจจุบันไทยเป็นผู้ส่งออกยางอันดับหนึ่งของโลก โดยในปี พ.ศ.2544 ไทยผลิตยางได้ 2.32 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 32.49 ของผลผลิตยางโลก เป็นการผลิตเพื่อการส่งออก 2.042 ล้านตัน หรือร้อยละ 88.02 โดยส่งออกในรูปแบบแผ่นรมควัน (ร้อยละ 40) ยางแท่ง (ร้อยละ 37) และน้ำยางข้น (ร้อยละ 20) คิดเป็นมูลค่ารวม 46,511 ล้านบาท ในขณะที่ประมาณ 253,000 ตัน หรือร้อยละ 10.91 เป็นการผลิตเพื่อใช้ในประเทศ

ตารางที่3 สถานการณ์ด้านการผลิตยางพาราในประเทศไทย ปี พ.ศ.2537-2544

รายการ	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544
ข้อมูลทั่วไป								
1. ปริมาณการผลิตยาง (ล้านตัน)	1.72	1.81	1.97	2.03	2.08	2.16	2.35	2.32
2. อัตราการเพิ่ม (ร้อยละ)	16.5	8.7	16.5	6.3	4.3	7.9	19.1	-2.6
3. ปริมาณการส่งออก (ล้านตัน)	1.61	1.64	1.76	1.84	1.84	1.89	2.17	2.04
4. ปริมาณการใช้ในประเทศ (ล้านตัน)	0.13	0.15	0.17	0.18	0.19	0.23	0.24	0.25
5. มูลค่าการส่งออก (ล้านบาท)	41,353	59,567	61,301	55,551	55,015	44,092	53,205	46,693
ชนิดของยางที่ผลิต (ร้อยละ)								
1. ยางแผ่นรมควัน	66.00	6.38	63.44	60.39	56.93	53.56	47.89	40.00
2. ยางแท่ง	19.53	20.33	20.00	25.08	26.12	28.94	35.26	37.00
3. น้ำยางข้น	9.48	11.44	12.49	12.26	13.40	13.94	12.45	20.00

4. ยางชนิดอื่นๆ	4.99	4.85	4.07	2.27	3.55	3.56	4.40	3.00
5. รวม	100	100	100	100	100	100	100	100
ราคายาง (บาท/กิโลกรัม)								
1. ยางแผ่นรมควันชั้น 3 (F.O.B.)	27.45	39.00	35.04	30.18	29.44	23.51	26.84	25.34
2. ยางแผ่นดิบเฉลี่ย ตลาดกลาง ยางพารา อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	22.60	34.05	30.81	28.63	25.68	19.85	23.43	22.55

ที่มา : สถาบันวิจัยยาง, 2545

เมื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยกับมาเลเซียและอินโดนีเซียแล้ว เห็นได้ว่าไทยมีศักยภาพสูงด้านการผลิต แต่ในด้านอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางมาเลเซียกลับเป็นผู้นำทางด้านนี้ จากในอดีตปริมาณการใช้ยางในมาเลเซียใกล้เคียงกับไทยและอินโดนีเซียคือร้อยละ 10 ของการผลิต เพิ่มเป็นร้อยละ 30 ในปัจจุบัน (สถาบันวิจัยยาง, 2545) ส่งผลให้มาเลเซียเป็นประเทศผู้ใช้อย่างอันดับ 5 ของโลก ในขณะที่ประเทศไทยมีอัตราการใช้จ่ายในประเทศเพิ่มขึ้นน้อยมาก เนื่องจากที่ผ่านมาการพัฒนายางพาราของประเทศไทยมีข้อจำกัดอยู่หลายประการด้วยกัน (1) คุณภาพของผลผลิตยางแผ่นดิบยังมีความไม่สม่ำเสมอ เกษตรกรชาวสวนยางแผ่นดิบมีคุณภาพหลากหลายและค่อนข้างต่ำ (2) เกษตรกรชาวสวนยางไม่มีความรู้ด้านทักษะในอุตสาหกรรมการผลิตยางและอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางเท่าที่ควร (3) การค้นคว้าวิจัยและพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยีอุตสาหกรรมของภาครัฐไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมยางดิบ และอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางยังไม่มีเอกภาพและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรและยังขาดการประสานงานและความร่วมมือจากภาคเอกชน (4) เกษตรกรขาดการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตและการแปรรูปยางพารา กลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่รวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ ยังไม่มองถึงการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์เพื่ออุตสาหกรรมแปรรูปและผลิตภัณฑ์

รูปแบบระบบและการปรับตัวของสวนยางพาราในภาคใต้

1. รูปแบบการทำสวนยางพาราในภาคใต้

จากพลวัตการพัฒนารูปแบบการปลูกยางพาราที่สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนารูปแบบการทำสวนยางไม่ได้ (อยุทธิ์ นิสภา และคณะ, 2537) ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1.1 รูปแบบที่ 1 : ป่ายาง เป็นการพัฒนารูปแบบแรกเมื่อนำยางพาราเข้ามาปลูกในประเทศไทยปลูกโดยใช้เมล็ด ส่วนมากแล้วจะเป็นพันธุ์ Tjiti ซึ่งมีต้นกำเนิดจากประเทศอินโดนีเซีย การปลูกยางในรูปแบบนี้คือ จะทำการปลูกยางแทนป่าไม้โดยเฉพาะปาล์ม โดยการโค่นล้มพืชพันธุ์เก่า รวมทั้งไม้ยืนต้นที่บังร่มเงา แล้วทำการปลูกยางโดยใช้เมล็ด หรือต้นกล้าเพาะจากเมล็ด ปลูกไปตามจุดต่างๆ ภายในพื้นที่แบบไม่เป็นแถวเป็นแนว ปล่อยให้ยางเจริญเติบโตแข่งกับพืชชนิดอื่นๆ เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน เช่น มันเทศ ข้าว เป็นต้น เมื่อดันยางโตขึ้นพืชยืนต้นชนิดอื่นก็โตตาม และเมื่อเกษตรกรเห็นว่ายางสามารถกรีดยึดก็ทำการกรีดยึด ขณะเดียวกันไม้ยืนต้นที่เห็นว่าสามารถใช้ประโยชน์ด้านที่อยู่อาศัยได้ก็ตัดไปทำที่อยู่อาศัย ไม้ยืนต้นที่ให้ผล เช่น สตะอ เนียง ก็เก็บไปใช้ประโยชน์ด้านการบริโภคชาวบ้านเรียกูปแบบการปลูกยางแบบนี้ว่า "ป่ายาง" ซึ่งเป็นการปลูกยางในระยะเริ่มแรกพร้อมๆ กับแสดงความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินดังกล่าว ซึ่งเดิมเป็นป่าธรรมชาติ

1.2 รูปแบบที่ 2 : สวนยางพันธุ์ดี เมื่อยางจัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สามารถมีผลตอบแทนในทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรมแก่เกษตรกรพร้อมกับมีการพัฒนาวิทยาการเกษตรแผนใหม่ จึงทำให้เกิดการทำสวนยางพันธุ์ดีขึ้น โดยการปลูกยางจากเมล็ดยางที่ผ่านการคัดเลือกแล้วทำให้ผลผลิตดีและมีการปลูกเป็นแถวเป็นแนว ให้ประชากรยางต่อพื้นที่มากขึ้น เริ่มมีการปราบวัชพืชเกิดขึ้น ไม้ยืนต้นที่แข่งชันการเจริญเติบโตกับยางก็ต้องโค่นทิ้ง พันธุ์ยางส่วนมากก็ยังเป็นพันธุ์ Tjiti มีการใส่ปุ๋ยบ้างเป็นครั้งคราว เกษตรกรเรียกการทำสวนยางแบบนี้ว่า "สวนยางพันธุ์ดี"

1.3 รูปแบบที่ 3: สวนยางสงเคราะห์ วิชาการด้านการปรับปรุงพันธุ์ยางซึ่งให้ผลผลิตสูง และการขยายพันธุ์ป้องกันการกลายพันธุ์โดยการตัดตาเกิดขึ้น ได้มีการดำเนินการส่งเสริมการปลูกโดยกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางโดยการปลูกทดแทนยางเก่าโดยยางพันธุ์ดีจึงเกิดการโค่นล้มป่ายางและระบบสวนยางพันธุ์ดีแบบเดิมมาปลูกยางพันธุ์ดีโดยการตัดตา มีการอาศัยวิชาการแผนใหม่มาดูแลรักษาอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการกำจัดวัชพืชโดยสารเคมีหรือแรงงานคน มีการใส่ปุ๋ยเป็นระบบ พื้นที่ปลูกยางจะต้องไม่มีไม้ยืนต้นปะปนเลย รูปแบบนี้

Central Library Prince of Songkla University

เกษตรกรเรียกว่า "สวนยางสงเคราะห์" เนื่องจากได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง

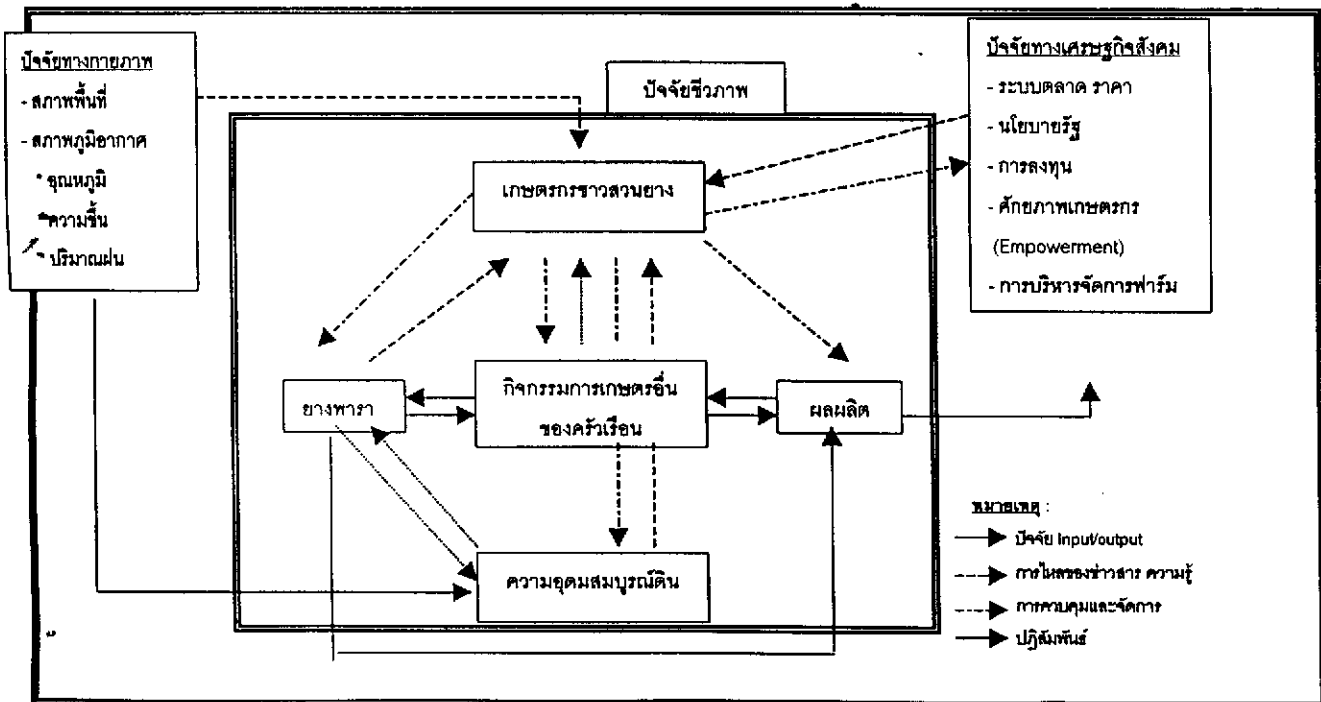
1.4 รูปแบบที่ 4 : สวนยางที่พัฒนาจากรูปแบบที่ 1 ถึงรูปแบบที่ 3 เมื่อมองถึงสถานการณ์ปัจจุบันแล้วส่วนมากจะเป็นสวนยางสงเคราะห์ อย่างไรก็ตามยังมีระบบป่ายางและสวนยางพันธุ์ดีเหลืออยู่บ้างแต่สัดส่วนจะน้อยลงตามลำดับ แม้ปัจจุบันจะมีการผ่อนปรนกฎระเบียบ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางให้มีการนำพืชชนิดอื่นหลายชนิดเข้าไปปลูกร่วมกับยาง แต่ในทางปฏิบัติยังไม่แพร่หลายเพราะเกษตรกรไม่มีความชัดเจนในผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งตัวเกษตรกรต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกมากกว่าเรื่องระบบนิเวศน์หรือสภาพแวดล้อมในสภาพรวม จากการพัฒนาารูปแบบสวนยางที่กล่าวถึงก่อให้เกิดความหลากหลายของการปลูกพืชร่วมยางในภาคใต้ ความหลากหลายดังกล่าวที่เกิดขึ้นแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะการจัดการของเกษตรกร สภาพภูมิประเทศ ตลอดจนการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ จึงทำให้รูปแบบและระบบการปลูกยางพาราในภาคใต้มีความหลากหลาย

นอกจากนี้ Somboonsuke, B., H. Demaine และ Shivakoti, P (2002) ได้จำแนกรูปแบบระบบการทำสวนยางในภาคใต้ที่สามารถพบได้ในปัจจุบันในแหล่งปลูกยางในภาคใต้ โดยอาศัยเกณฑ์การจำแนก (1) ประเภทกิจกรรมการผลิตของครัวเรือน (Farm Household activity) (2) ระบบนิเวศเกษตร (Agroecozone) และ (3) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (Social-economics) ออกเป็น 6 รูปแบบ คือ (1) ระบบการทำสวนยางเชิงเดี่ยว (2) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการปลูกพืชแซม (3) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการทำนา (4) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการปลูกไม้ผล (5) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ และ (6) ระบบการทำสวนยางร่วมกับกิจกรรมเกษตรผสมผสาน ซึ่งในปัจจุบันเป็นรูปแบบที่พบเห็นได้ในภาคใต้ โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กที่ทำในระดับครัวเรือนซึ่งเป็นภาคการผลิตที่ใหญ่ของประเทศ โดยระบบการทำสวนยางร่วมกับการทำนาจะพบมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ระบบการทำสวนยางร่วมกับการปลูกพืชแซมยาง

2. ระบบการทำสวนยางในภาคใต้ : มุมมองระบบเกษตรและองค์ประกอบ

เมื่อมองระบบการทำสวนยางในภาคใต้ในปัจจุบันในเชิงระบบ (System Approach) พบว่ามีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบทางเศรษฐกิจสังคมที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการผลิตของระบบและการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยางในภาคใต้ โดยความสามารถในการตัดสินใจการควบคุม (Decision Making) และจัดการของเกษตรกรซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ

ภาพ 1 ระบบการทำสวนยางในภาคใต้ปัจจุบัน

3. การปรับตัวของระบบการทำสวนยางพาราในภาคใต้

พลวัตรูปแบบและระบบการทำสวนยางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงว่าเกษตรกรชาวสวนยางต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดตลอดเวลา โดยเฉพาะชาวสวนยางขนาดเล็ก ซึ่งเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ในภาคใต้ ดังนั้นการปรับตัวของระบบการทำสวนยางพาราในภาคใต้สะท้อนให้เห็นมิติการปรับตัว 3 มิติ (Somboonsuke, B., Harvey, D., and Shivakoti, P. (2001)) คือ (1) มิติการปรับตัวขององค์ประกอบทางระบบเกษตร (Agricultural System) ซึ่งมีเป้าหมายที่นำไปสู่ความยั่งยืน (Sustainability) ทางเศรษฐกิจและสังคมในระบบการผลิต (2) มิติการสนับสนุนการเสนอแนะ ปรับปรุงนโยบายและแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ (Efficiency) ของมิติการปรับตัวขององค์ประกอบทางระบบเกษตรให้สูงขึ้น ตลอดจนช่วยเสริมกระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Process) ของเกษตรกรชาวสวนยางและ (3) มิติการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและเงื่อนไข ซึ่งเป็นระบบทางเลือกการผลิตของการเกษตร (Alternative System) ที่เป็นไปได้ของเกษตรกรภายใต้เงื่อนไขทางระบบตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ภาพ 2)

เอกสารอ้างอิง

ธีระพร ศิริรัตน์. 2546. สถานการณ์ภาคเกษตรในภาคใต้. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการ "ฐานคิดเพื่อการพัฒนาภาคเกษตร"

วันที่ 26 มีนาคม 2546.

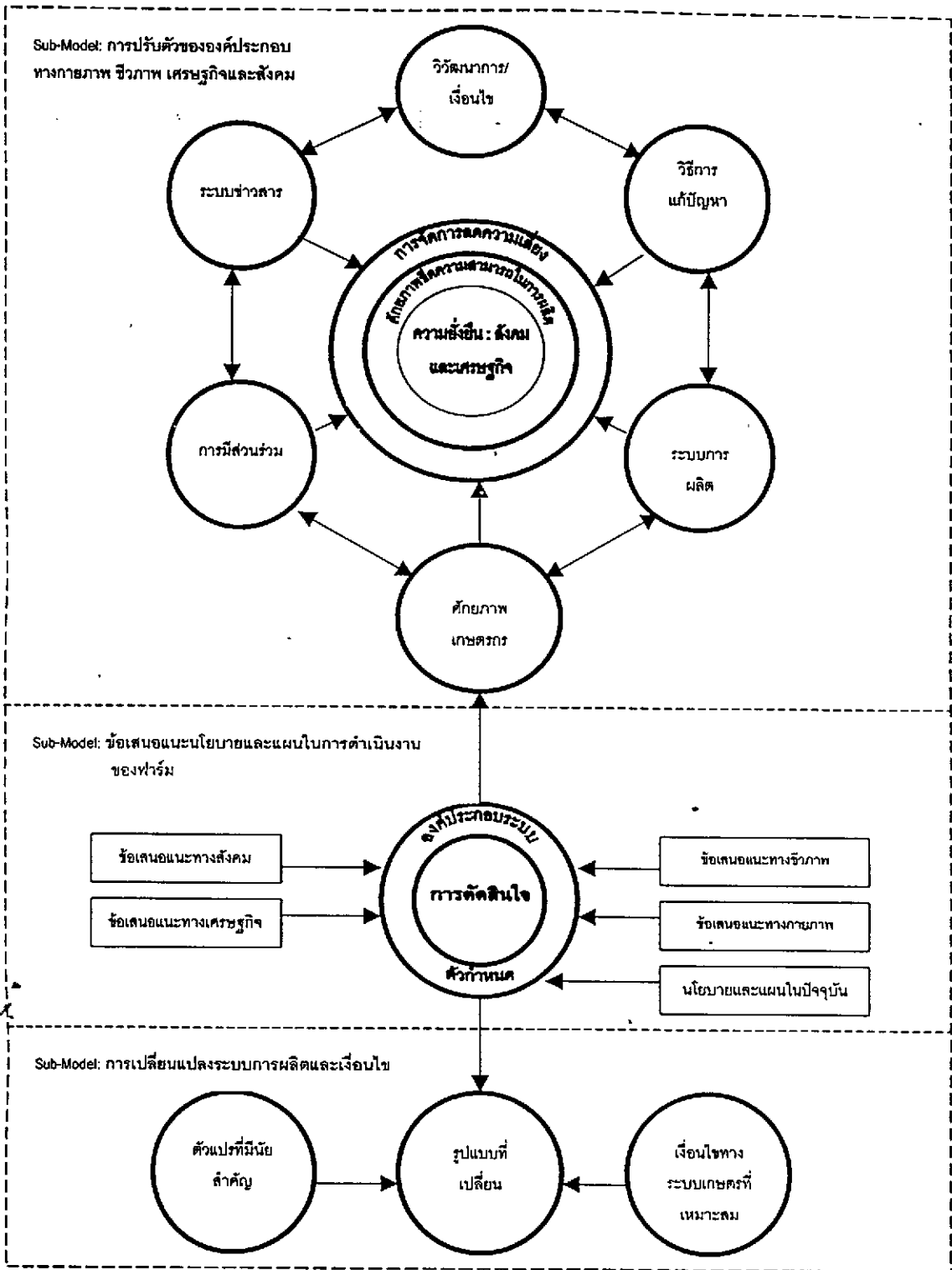
สถาบันวิจัยยาง. 2545. สถิติยางประเทศไทย. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตร. ปีที่ 31 (2545) ฉบับที่ 1

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5. 2545. สถิติยางพาราภาคใต้ ปี 2544. กรมส่งเสริมการเกษตร

Nissapa, A., Thungwa, S. and Imlohim, Y. (1994). *Bio-diversity in Rubber Plantations in Southern Region, Thailand*. Faculty of Natural Resource.

Somboonsuke, B., H. demaine, and Shivakoti, P. (2002). *Rubber-based Farming System in Thailand : Problems Potential. Solutions and Constraints*. Journal of Rural Development Vol. 21 No.1 Jan-March 2002. P85-114.

Somboonsuke, B., Harvey, D. and Shivakoti, P. (2001). *Agricultural Sustainability Through Empowerment of Empowerment of Rubber Small holder in Thailand*. Asia-Pacific Journal of Rural Development Vol. XI. No.1 July 2001. P 65-89.

ภาพ 2 แสดงต้นแบบรูปแบบการปรับตัวของระบบการทำฟาร์มสวนยางขนาดเล็กในประเทศไทย

ที่มา : Somboonsuke, B. and Harvey, D. and Shivakoti, P. (2009)